

“AVESTO” ENG QADIMGI MA’RIFIY YODGORLIK NA’MUNASI SIFATIDA

*Negmatova Muxlisa Muzaffar qizi,
Abdirasulova Shaxzoda Bobomurodovna – UMFT universiteti,
Psixologiya yo‘nalishi talabalari*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Avesto ning eng qadimgi ma’rifiy yodgorlik sifatidagi o‘rni va ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Asarning tarixiy shakllanishi, Zardushtiylik dini bilan bog‘liqligi hamda Zardusht ta’limotining mazmuni yoritiladi. Shuningdek, Avestoda ilgari surilgan axloqiy, falsafiy, pedagogik va ekologik g‘oyalar keng tahlil qilinib, ularning zamonaviy jamiyat uchun dolzarbligi asoslab beriladi. Maqolada Avestoning inson kamoloti, jamiyat taraqqiyoti va ma’naviy qadriyatlarni shakllantirishdagi o‘rni ilmiy jihatdan asoslanadi.

Kalit so‘zlar: Avesto, Zardushtiylik, Zardusht, ma’rifiy yodgorlik, axloqiy qadriyatlar, ezgulik va yovuzlik, inson tarbiyasi, ekologik ong, qadimgi tafakkur, ma’naviyat.

Kirish

Insoniyat taraqqiyoti jarayonida ma’naviy va ma’rifiy meros jamiyat rivojining asosiy omillaridan biri bo‘lib kelgan. Har bir davr o‘zining bilim tizimi, qadriyatlari va dunyoqarashini shakllantiradi hamda uni keyingi avlodlarga yozma manbalar orqali yetkazadi. Shu ma’noda Avesto insoniyat tarixidagi eng qadimgi va mukammal ma’rifiy yodgorliklardan biri sifatida alohida o‘rin tutadi. Bu asar faqat diniy aqidalar majmuasi emas, balki qadimgi inson tafakkurining chuqur falsafiy, axloqiy va ijtimoiy qarashlarini o‘zida mujassam etgan murakkab tizimdir.

Avestoni o‘rganish orqali biz nafaqat o‘tmishdagi e’tiqodlarni, balki insoniyatning ilk ma’rifiy qadriyatlari qanday shakllanganini, yaxshilik va yomonlik haqidagi tushunchalar qanday rivojlanganini, jamiyat qanday boshqarilganini ham bilib olamiz. Shu sababli Avesto bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan universal manba hisoblanadi.

Avestoning kelib chiqishi va tarixiy shakllanish jarayoni

Avestoning paydo bo'lishi qadimgi Zardushtiylik dini bilan uzviy bog'liq. Ushbu ta'limot asoschisi sifatida Zardusht e'tirof etiladi. Zardusht insoniyat tarixida ilk bor yaxshilik va yomonlikni aniq falsafiy tushuncha sifatida ajratib bergan mutafakkir sifatida baholanadi. Uning ta'limoti insonni ongli ravishda ezgulikni tanlashga chaqiradi.

Avesto dastlab yozma shaklda emas, balki og'zaki an'ana asosida avloddan avlodga o'tgan. Bu esa uning xalq tafakkuri bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi. Asar uzoq vaqt davomida shakllangan bo'lib, unda turli davrlarga oid qarashlar mujassam. Keyinchalik u yozma shaklga keltirilgan, biroq tarixiy voqealar tufayli uning katta qismi yo'qolgan. Xususan, Iskandar Zulqarnayn istilolari davrida Avestoning muhim qismlari yo'q qilinganligi ta'kidlanadi.

Shunga qaramay, bizgacha yetib kelgan parchalar ham nihoyatda boy ma'naviy va ilmiy mazmunga ega. Bu holat Avestoning qanchalik keng qamrovli va chuqur asar bo'lganidan dalolat beradi. Demak, Avestoni faqat diniy kitob sifatida emas, balki qadimgi ensiklopedik bilimlar majmuasi sifatida ham baholash mumkin.

Avestoda ma'rifiy-falsafiy g'oyalar tahlili

Avestoning markazida yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi kurash g'oyasi turadi. Bu dualistik qarash insoniyat tafakkurida muhim burilish yasagan. Chunki bu yerda inson passiv emas, balki ongli tanlov qiluvchi mavjudot sifatida talqin etiladi. U o'z xatti-harakatlari orqali ezgulik yoki yovuzlik tomonini tanlaydi.

Avestoda ilgari surilgan "ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal" tamoyili insonning mukammal hayot modelini ifodalaydi. Bu uchlikni chuqur tahlil qiladigan bo'lsak, u insonning uch asosiy qirrasini – tafakkur, nutq va amaliy faoliyatni qamrab oladi. Ya'ni insonning ichki dunyosi (fikr), tashqi ifodasi (so'z) va real harakati (amal) o'zaro uyg'un bo'lishi kerak.

Bu tamoyil zamonaviy falsafa va psixologiyada ham dolzarb hisoblanadi. Masalan, insonning ichki qarashlari bilan uning xatti-harakatlari o'rtasidagi nomutanosiblik psixologik muammolarga olib kelishi mumkin. Avesto esa bundan

ming yillar avval insonning ichki va tashqi dunyosini uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlagan.

Shuningdek, Avestoda haqiqat, adolat, poklik kabi tushunchalar markaziy o'rin tutadi. Bu qadriyatlar jamiyat barqarorligining asosiy mezonlari sifatida talqin qilinadi. Shu jihatdan Avesto nafaqat individual axloq, balki ijtimoiy etikani ham shakllantiruvchi manbadir.

Avestoda jamiyat va inson tarbiyasi masalalarining chuqur tahlili

Avestoda jamiyatni mustahkamlash masalasi alohida e'tibor markazida turadi. Unda jamiyatning barqarorligi bevosita insonlarning axloqiy yetukligiga bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. Ya'ni, yaxshi jamiyat – bu yaxshi insonlar yig'indisidir.

Asarda oila muqaddas institut sifatida ko'rsatiladi. Oila – bu insonning ilk tarbiya maktabi bo'lib, unda farzandlarga ezgulik, halollik, mehnatsevarlik kabi fazilatlar singdiriladi. Farzand tarbiyasi esa faqat ota-onaning emas, balki butun jamiyatning mas'uliyati sifatida qaraladi.

Avestoda yoshlarni tarbiyalash masalasi chuqur pedagogik asosga ega. Unda yosh avlodni bilimli, halol va ijtimoiy mas'uliyatli qilib tarbiyalash zarurligi qayd etiladi. Bu qarashlar bugungi zamonaviy ta'lim tizimi bilan ham uyg'unlashadi. Masalan, hozirgi pedagogikada ham shaxsni har tomonlama rivojlantirish – intellektual, axloqiy va ijtimoiy jihatdan yetuk qilib tarbiyalash asosiy maqsad hisoblanadi.

Bundan tashqari, Avestoda jamiyat a'zolari o'rtasidagi o'zaro hurmat, yordam va hamkorlik muhim qadriyat sifatida talqin qilinadi. Bu esa uni ijtimoiy birdamlik va hamjihatlik g'oyalarini targ'ib qiluvchi asar sifatida ham ko'rsatadi.

Avestoda tabiat va ekologik ong masalalari

Avestoning yana bir muhim jihati – undagi tabiatga bo'lgan munosabatdir. Asarda yer, suv, havo va olov muqaddas unsurlar sifatida e'zozlanadi. Bu esa qadimgi insonlarning tabiat bilan uyg'un yashashga intilganini ko'rsatadi.

Avestoda tabiatni ifloslantirish katta gunoh sifatida baholanadi. Bu g'oya zamonaviy ekologik muammolar fonida ayniqsa dolzarbdir. Bugungi kunda

insoniyat ekologik inqiroz bilan yuzma-yuz kelayotgan bir paytda, Avestodagi tabiatni asrash g'oyalari juda muhim ahamiyat kasb etadi.

Chuqur tahlil qilinsa, Avestodagi ekologik qarashlar faqat diniy e'tiqod emas, balki ongli hayot falsafasi sifatida namoyon bo'ladi. Ya'ni inson tabiatning bir qismi bo'lib, u bilan uyg'un yashashi kerak. Bu esa ekologik ongning qadimiy ildizlarga ega ekanligini ko'rsatadi.

Avestoning ilmiy va madaniy ahamiyati

Avesto nafaqat diniy va axloqiy, balki ilmiy va madaniy manba sifatida ham katta ahamiyatga ega. U orqali qadimgi xalqlarning turmush tarzi, urf-odatlarini, dunyoqarashi haqida muhim ma'lumotlarga ega bo'lish mumkin.

Tilshunoslik nuqtayi nazaridan, Avesto qadimgi eroniy tillarni o'rganishda asosiy manbalardan biridir. Undagi til tuzilishi, so'z boyligi va grammatik shakllar qadimgi til tizimining rivojlanishini o'rganishga yordam beradi.

Madaniyatshunoslik jihatidan esa Avesto qadimgi jamiyatning qadriyatlar tizimini aks ettiradi. Unda inson va jamiyat, inson va tabiat, inson va ilohiy kuchlar o'rtasidagi munosabatlar chuqur tahlil qilingan. Bu esa uni ko'p qirrali ilmiy manba sifatida baholash imkonini beradi.

Avestoning tarkibiy tuzilishi va uning ma'rifiy ahamiyati

Avesto murakkab tuzilishga ega bo'lib, u bir nechta asosiy qismlardan iborat: "Yasna", "Yashtlar", "Vispered" va "Videvdat". Har bir qism o'ziga xos mazmun va vazifaga ega bo'lib, ular orqali qadimgi jamiyatning turli jihatlari yoritilgan.

"Yasna" qismida diniy marosimlar va ilohiy madhiyalar jamlangan bo'lib, unda insonning ruhiy poklanishi, ilohiy haqiqatni anglash va ma'naviy yuksalish g'oyalari ilgari suriladi. "Yashtlar" esa turli ilohiy kuchlar va tabiat unsurlarini madh etuvchi she'riy matnlar bo'lib, ular orqali inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlik ifodalanadi.

"Videvdat" qismi esa alohida e'tiborga loyiq bo'lib, unda gigiyena, poklik, kasalliklarning oldini olish, atrof-muhitni muhofaza qilish kabi masalalar bayon etilgan. Bu qismni chuqur tahlil qilganda, Avestoda ilk sanitariya va ekologik

qoidalar shakllanganini ko'rish mumkin. Bu esa Avestoni nafaqat diniy, balki ilmiy-amaliy ahamiyatga ega manba sifatida ham ko'rsatadi.

Avestoda huquqiy va ijtimoiy tartib masalalari

Avestoda jamiyatni boshqarish va tartibga solish masalalariga ham katta e'tibor qaratilgan. Unda qonunlarga rioya qilish, adolatli bo'lish, jinoyat va jazolar masalasi muhim o'rin egallaydi. Bu jihatlar Avestoni qadimgi huquqiy manba sifatida ham baholash imkonini beradi.

Asarda insonning jamiyat oldidagi mas'uliyati alohida ta'kidlanadi. Har bir shaxs o'z xatti-harakati uchun javobgar ekani, yomonlik qilgan inson jazoga loyiq bo'lishi, yaxshilik qilgan inson esa mukofotlanishi kerakligi qayd etiladi. Bu g'oyalar bugungi zamonaviy huquqiy tizimlarning asosiy tamoyillariga hamohangdir.

Avestoda mehnatga juda katta baho berilgan. Insonning halol mehnat qilishi, yerga ishlov berishi, chorvachilik bilan shug'ullanishi ezgulik sifatida talqin qilinadi. Dangasalik esa salbiy illat sifatida qoralanadi. Yerga ishlov berish, uni obod qilish Avestoda muqaddas amal sifatida ko'rsatiladi. Bu esa qadimgi davrda ham iqtisodiy faoliyatning asosini qishloq xo'jaligi tashkil etganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, mehnat orqali inson nafaqat moddiy, balki ma'naviy jihatdan ham kamol topishi ta'kidlanadi.

Avestoning bugungi kundagi ahamiyati va dolzarbligi

Bugungi globallashuv davrida insoniyat ko'plab muammolar — ekologik inqiroz, ma'naviy qadriyatlarning zaiflashuvi, ijtimoiy tengsizlik kabi muammolar bilan yuzlashmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, Avestoda ilgari surilgan g'oyalar yana-da dolzarb ahamiyat kasb etadi. Avestoning tabiatni asrashga chaqiruvchi qarashlari ekologik muammolarni hal etishda muhim nazariy asos bo'lishi mumkin. Uning axloqiy tamoyillari esa jamiyatda halollik, adolat va insonparvarlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, Avesto bugungi yosh avlodni ma'naviy jihatdan tarbiyalashda ham muhim manba bo'lib xizmat qilishi mumkin. Undagi g'oyalar insonni komillikka yetaklovchi universal qadriyatlar sifatida qadrlanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Avesto insoniyat tarixidagi eng qadimgi va chuqur ma'rifiy yodgorliklardan biridir. U o'zida falsafa, axloq, pedagogika, ekologiya va ijtimoiy qarashlarni mujassam etgan noyob asardir. Undagi g'oyalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, insoniyatni ezgulik, adolat va ma'rifat sari yetaklaydi.

Avestoni chuqur o'rganish orqali biz nafaqat o'tmishni anglaymiz, balki bugungi jamiyatni yanada takomillashtirish uchun muhim xulosalar chiqarishimiz mumkin. Shu bois Avesto faqat tarixiy meros emas, balki hozirgi va kelajak avlodlar uchun ham bebaho ma'naviy qo'llanma hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xaydarov. S.A.(2026). Pedagogik risklarni boshqarishda globallashtirish jarayonlarning ahamiyati. International scientific journal. Interpretation and researches. 1(73).
2. Xaydarov. S.A. (2026). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashtirish jarayonidagi ahamiyati. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 3(1). 159-164.
3. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига руҳий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov. S.A.(2026). Migratsiya sharoitida pedagogic risklarni boshqarishning nazariy-metodologik asoslari. Inter education and global study. 4.(1). 246-255.
6. Xaydarov. S.A.(2026). Migratsiya sharoitida yoshlar tarbiyasi: pedagogik risklar va ularning kelib chiqish sabablari. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali. 1.(2). 704 -707.